

Europarådets konvensjon om forebygging og bekjempelse av vold mot kvinner og vold i nære relasjoner (Istanbul-konvensjonen): Spørsmål og svar

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Vold mot kvinner er et strukturelt og globalt fenomen som ikke kjenner sosiale, økonomiske og nasjonale grenser. Slik vold utgjør et alvorlig brudd på menneskerettighetene og forblir i stor grad straffet. Hver dag blir kvinner i Europa psykisk og fysisk misbrukt i sine egne «trygge» hjem, de blir utsatt for forfølgelse (stalking), trakassert, voldtatt, lemlestet, tvunget av familien til å inngå ekteskap eller sterilisert mot sin vilje. Eksemplene på vold mot kvinner er endeløse og ofrene utallige. Nasjonale og europeiske undersøkelser og bevisstgjøringskampanjer har vist hvor utbredt vold i nære relasjoner og seksuell vold er. Avsløringene til #MeToo-bevegelsen i Europa kaster lys over omfanget av seksuelt misbruk av kvinner og hvor vanskelig det er for kvinner å snakke åpent om det. Mange kvinner er for redde eller skamfulle til å søke hjelp, og enkelte må betale for tausheten med sine liv. De som står fram, blir ikke alltid hørt. Vold i nære relasjoner er en annen altfor vanlig type vold som hovedsakelig rammer kvinner, men også menn, barn og eldre. Få gjerningspersoner blir stilt for retten, og enda færre dømt.

■ Europarådet er en sentral pådriver for beskyttelse av menneskerettighetene og har vedtatt konvensjonen om forebygging og bekjempelse av vold mot kvinner og vold i nære relasjoner (Istanbul-konvensjonen). Denne konvensjonen er allment anerkjent som det mest vidtrekkende rettslige instrumentet for forebygging og bekjempelse av vold mot kvinner og vold i nære relasjoner som brudd på menneskerettighetene. Etter at konvensjonen ble åpnet for signering i 2011, har den fått betydelig støtte på alle nivåer: nasjonale, regionale og lokale myndigheter, offentligheten, parlamenter, andre nasjonale, regionale og internasjonale menneskerettighetsorganisasjoner, sivilsamfunnsorganisasjoner, medier og akademia. Den har fått tildelt nasjonale og internasjonale priser for sin visjon om å forhindre vold mot kvinner og jenter.

■ Konvensjonen trådte i kraft i 2014 – bare tre år etter at den ble vedtatt. Dette viser at medlemsstatene har behov for en juridisk bindende traktat som kan veilede dem i arbeidet med å stanse kjønnsbasert vold. Samtidig forplikter statene seg politisk til prinsippene og verdiene som er nedfelt i konvensjonen.

■ Til tross for de klart definerte målene i konvensjonen, fenomenets alvor og dets innvirkning på ofre og samfunn, har en rekke religiøse og ultrakonservative grupper i løpet av de siste årene spredd falske påstander om konvensjonen, spesielt om konseptet «kjønn» som er inkludert i teksten. Disse feiltolkningene må avsløres og imøtegås ved at man understreker Istanbul-konvensjonens formål: Å utrydde vold mot kvinner og beskytte kvinners menneskerettigheter.

HVA ER MÅLENE MED ISTANBUL-KONVENSJONEN?

■ Det å sette en stopper for vold mot kvinner og vold i nære relasjoner må være et viktig politisk mål for enhver stat som har forpliktet seg til å verne om menneskerettighetene til alle borgere. I løpet av de siste 30 årene har Europarådets medlemsland tatt mange viktige skritt, men den eksisterende lovgivningen blir ofte ikke håndhevet effektivt, bistanden til ofrene er fremdeles knapp eller underfinansiert, og samfunnet domineres av kjønnsdiskriminerende holdninger. Dessuten varierer lovgivningen og tilgjengelig støtte sterkt fra land til land, slik at det er store forskjeller i beskyttelsen.

■ Istanbul-konvensjonen ber ratifiserende stater om å treffe et helhetlig sett med rekke tiltak for å bekjempe alle former for vold mot kvinner og vold i nære relasjoner. Hver enkelt bestemmelse i konvensjonen har som formål å forebygge vold, hjelpe ofre og sikre at gjerningspersonene bringes for retten. Den krever kriminalisering av og rettslige sanksjoner mot ulike former for vold mot kvinner, for eksempel vold i nære relasjoner, forfølgelse (stalking), seksuell trakassering og psykisk vold. Ved å løfte vold mot kvinner som en kriminell handling bidrar vi til å få en slutt på det.

■ En konvensjon med rettslig bindende standarder som gir bedre beskyttelse og støtte, er et viktig skritt i retning av en omfattende og harmonisert reaksjon som skal sikre alle kvinner et liv uten vold.

HVA ER MERVERDIEN TIL ISTANBUL-KONVENSJONEN?

■ Konvensjonen gjør det klart at vold mot kvinner og vold i nære relasjoner ikke lenger skal betraktes som et privat anliggende, men at statene har forpliktet seg til å forebygge vold, beskytte ofrene og straffe gjerningspersonene gjennom en omfattende og integrert politikk. Regjeringer som godkjenner konvensjonen, forplikter seg til å endre lovene, treffe praktiske tiltak og sette av ressurser samt å vedta nulltoleranse mot vold mot kvinner og vold i nære relasjoner. Forebygging og bekjempelse av slik vold er ikke lenger et spørsmål om velvilje, men en rettslig bindende forpliktelse som skal hjelpe ofre over hele Europa og andre steder.

■ Utover de juridiske forpliktelsene gir konvensjonen også et viktig politisk signal til samfunnet som helhet om at vold mot kvinner og vold i nære relasjoner er uakseptabelt. Den har som visjon å kaste lys over virkeligheten til de mange kvinnene og jentene som opplever vold, å skape gode holdninger og på lang sikt å endre mentaliteten.

GJELDER ISTANBUL-KONVENSJONEN BARE FOR KVINNER?

— Nei. Konvensjonen gjelder hovedsakelig for kvinner fordi den omfatter former for vold som bare kvinner opplever fordi de er kvinner (tvungen abort og kjønnslemllestelse), eller som kvinner opplever mye oftere enn menn (seksuell vold og voldtekt, forfølgelse [stalking], seksuell trakassering, vold i nære relasjoner, tvangsekteskap og tvangssterilisering). Disse formene for vold er et resultat av ulikhet i maktforholdet mellom menn og kvinner og en konsekvens av kvinnekjønnediskriminering.

— Men menn blir også utsatt for noen former for vold som omfattes av konvensjonen, for eksempel vold i nære relasjoner og tvangsekteskap, selv om dette skjer sjeldnere og ofte i mindre alvorlige former. I konvensjonen erkjennes dette, og partene oppfordres til å gjennomføre dens bestemmelsene for alle ofre for vold i nære relasjoner, inkludert menn, barn og eldre. Statene kan velge selv om de vil gjennomføre konvensjonen for disse ofrene for vold i nære relasjoner.

HVORFOR SNAKKER MAN I ISTANBUL-KONVENSJONEN OM «KJØNNSAVHENGIG» VOLD MOT KVINNER OG VOLD I NÆRE RELASJONER?

— I konvensjonen står det at vold mot kvinner er «kjønnsavhengig», fordi det handler om former for vold som er rettet mot kvinner fordi de er kvinner, og/eller rammer kvinner i uforholdsmessig stor grad (se ovenfor). Dette er også grunnen til at problemet med vold mot kvinner og vold i nære relasjoner ikke kan løses uten at man tar hensyn til kjønnsliketilling.

— I konvensjonen settes derfor utryddelsen av vold mot kvinner og vold i nære relasjoner i sammenheng med gjennomføringen av juridisk og reell kjønnsliketilling. I forordet erkjennes den strukturelle karakteren til slik vold, som både er årsak til og konsekvens av ulikhet i maktforholdet mellom kvinner og menn, og som gjør at kvinner mister muligheter til utvikling.

■ Istanbul-konvensjonen forsøker ikke å «oppeve forskjellene» mellom kvinner og menn eller antyde at kvinner og menn er eller burde være «like». Konvensjonen krever imidlertid tiltak for å motvirke forestillingen om at kvinner er underlegne menn. Fordommer, stereotyper, skikker og tradisjoner gjør at menn fortsatt favoriseres i mange situasjoner, for eksempel i den private og den offentlige sfære, i det politiske liv, på arbeidsplassen, i utdanningssystemet, når forbrytelser anmeldes til politiet, eller i retten. Dette gjør det vanskeligere for kvinner å fortelle om voldsopplevelser og gjøre sine rettigheter gjeldende.

HVORFOR INNEHOLDER ISTANBUL-KONVENSJONEN EN DEFINISJON AV «KJØNN»?

■ I konvensjonen settes plikten til å forebygge og bekjempe vold mot kvinner innenfor et helhetlig rammeverk for kjønnsliketilling mellom kvinner og menn. Forfatterne snakker derfor om forholdet mellom kvinner og menn, deres roller og egenskaper i samfunnet, og anser det derfor som viktig å gi en definisjon av begrepet «kjønn». Formålet med dette begrepet er ikke å erstatte den biologiske definisjonen av «kjønn» eller begrepene «kvinne» og «mann», men å understreke at ulikhet, stereotyper og – dermed – vold ikke bunner i biologiske forskjeller, men snarere i sosiale konstruksjoner, det vil si holdninger til og oppfatninger av hvordan kvinner og menn er og bør være i samfunnet.

■ Artikkel 3 bokstav c definerer «kjønn» som «sosialt konstruerte roller, åtferdsmønster, aktiviteter og egenskaper som eit gitt samfunn ser på som passende for kvinner og menn». Forskning har vist at visse roller eller stereotyper reproducerer uønsket og skadelig praksis og bidrar til å gjøre vold mot kvinner akseptabelt. I artikkel 12. nr. 1 blir derfor utryddelsen av fordommer, skikker, tradisjoner og annen praksis som bygger på en forestilling om at kvinner er underlegne, eller på stereotype kjønnsroller, formulert som en generell forpliktelse til å forebygge vold. Dermed vil innsikt i slike fordommer, skikker og tradisjoner og innflytelsen de har, gjøre det mulig for myndighetene å få en «kjønnsbasert forståelse» av vold, slik konvensjonen forutsetter.

■ Definisjonen av begrepet «kjønn» gjør det også enklere å forstå definisjonen av «kjønnsavhengig vald mot kvinner», det vil si «vald som er retta mot ei kvinne fordi ho er kvinne, eller vald som i uforholdsmessig stor grad råkar kvinner», jf. artikkel 3 bokstav d.

■ Det er ikke første gang begrepet “genus” dukker opp i internasjonale juridiske dokumenter. Problemer med å oversette begrepet “genus” og skille det fra begrepet “kjønn” i språk som ikke har et presist ekvivalent begrep, har iblant vært brukt til å skape strid om konvensjonen og dens innhold. Slike problemer må ikke få bli et påskudd for å avvise konvensjonen eller et hinder for å iverksette den: Konvensjonen krever ikke at nasjonale rettsapparater innarbeider bruken av begrepet “genus”, men at de bruker det til å forklare formålet med tiltakene som medlemsstatene oppfordres til å vedta og iverksette. Konvensjonen er allerede ratifisert og iverksatt i land med språk som mangler en eksakt ekvivalent til begrepet “genus” (tilhørende ulike språkfamilier, herunder germanske, romanske, slaviske, osv.), uten at dette har skapt strid.

HVIS KVINNER SIKRES FLERE RETTIGHETER, VIL DET UTGJØRE EN TRUSSEL MOT FAMILIEN?

■ Konvensjonens mål er ikke å regulere familieliv og/eller -strukturer; den inneholder heller ingen definisjon av «familie», og den fremmer heller ikke en bestemt type familieliv. Konvensjonen krever at regjeringene sørger for sikkerheten til ofre som befinner seg i fare i sine hjem eller trues av familiemedlemmer, ektefeller eller partnere, noe som dessverre er den vanligste formen for vold.

■ Siden målet er å forebygge vold mot kvinner og vold i nære relasjoner, uansett hvor det skjer, skal konvensjonen ikke bare gjelde for lovlig gifte partnere, men for alle partnere, gifte eller ikke, uansett om de er av samme eller ulikt kjønn. Ingen grupper av ofre utelukkes fra beskyttelsen på grunn av ekteskapelig status eller noen av de andre diskrimineringsgrunnene som er dekket av konvensjonen.

■ Konvensjonen gjelder for alle som utsettes for mishandling i nære relasjoner, og har som formål å tilby beskyttelse, støtte og utsikt til å gjenoppbygge et liv uten vold. Dette er spesielt viktig der barn er involvert, fordi det også er svært ødeleggende å være vitne til mishandling i nære relasjoner. Slike opplevelser får livslange konsekvenser for barn, og derfor prioriterer konvensjonen sikkerhet over omsorgsrettigheter i familier som er preget av vold. Istanbul-konvensjonen reiser ikke tvil om fordelene ved delt omsorg, men har som formål å sikre at samværet ikke truer rettighetene og sikkerheten til ofre og barn. Den virkelige trusselen mot familiene er selve volden, ikke tiltak som har til hensikt å beskytte og støtte ofrene.

HVA SIER ISTANBUL-KONVENSJONEN OM KJØNNSSTEREOTYPER OG UTDANNING?

■ Reproduksjon av kjønnsstereotyper i utdanningen innebærer å begrense utviklingen av de naturlige talentene og evnene til jenter og gutter, deres utdannings- og yrkesvalg samt deres livsmuligheter. Utdanningen som barna får, har en betydelig innflytelse på hvordan de ser på seg selv og sine jevnaldrende, og hvordan de samhandler med det andre kjønn. Utdanningsinstitusjonene må ikke gi noen form for undervisning som får den unge generasjon til å tro at kjønnsavhengig diskriminering og vold mot kvinner er akseptabelt.

■ Derfor har Istanbul-konvensjonen som formål å fremme, gjennom utdanningssektoren, verdiene kjønnsliketilling, gjensidig respekt og ikkevold i mellommenneskelige forhold, ikke-stereotype kjønnsroller og retten til personlig integritet samt å øke bevisstheten omkring kjønnsavhengig vold og hvorfor den må forebygges (artikkel 14). Når man formidler slike verdier til barn, hjelper man dem til å bli respektfulle og demokratiske borgere. Undervisningen påvirker ikke barnas seksuelle legning eller kjønnsidentitet.

■ Konvensjonens forfattere anså dette som et viktig aspekt ved forebyggingen av vold mot kvinner, siden holdninger, overbevisninger og atferdsmønstre formes svært tidlig i livet. Hvis de ovennevnte verdiene formidles i formelle og ikke-formelle utdanningssituasjoner, kan det i høy grad medvirke til å gjøre vold mot kvinner uakseptabelt. Artikkel 14 gir størst mulig fleksibilitet til statlige parter siden de etter eget skjønn kan vedta når og hvordan de skal tilby slik undervisning.

■ Det å avskaffe kjønnsstereotyper er ikke det samme som å sette til side alle tradisjoner og skikker. At skikker eller tro overføres fra generasjon til generasjon er viktig for formingen av identiteten. Enkelte skikker og tradisjonelle praksiser er imidlertid skadelige for kvinner og jenter og kan utsette dem for risiko for vold. Målet må derfor være å dekonstruere stereotypene som påvirker kvinner og menn, og som brukes til å rettferdiggjøre slike skadelige tradisjoner. Det handler om å sørge for at kvinner og jenter kan være trygge i egne familier og andre steder, ikke om at «gutter skal kle seg eller leke som en jente», eller omvendt.

HVA ER ISTANBUL-KONVENSJONENS FORHOLD TIL SEKSUELL LEGNING OG KJØNNSIDENTITET?

■ Istanbul-konvensjonen oppretter ikke nye standarder for kjønnsidentitet og seksuell legning, for eksempel når det gjelder rettslig anerkjennelse av likekjønnede ekteskap.

■ Prinsippet om ikke-diskriminering på grunnlag av kjønnsidentitet eller seksuell legning bygger på juridiske forpliktelser som har opprinnelse i andre rettslige instrumenter, først og fremst Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen (artikkel 14: Forbud mot diskriminering; protokoll nr. 12) samt rettspraksis ved Den europeiske menneskerettighetsdomstol (se for eksempel *Oliari mot Italia*, 2015, *Ratzenböck og Seydl mot Østerrike*, 2017) samt Europarådets anbefaling (2010) 5 til medlemsstatene om tiltak mot diskriminering på grunnlag av seksuell legning eller kjønnsidentitet.

■ Istanbul-konvensjonen forbyr diskriminering på en rekke grunnlag, inkludert kjønnsidentitet og seksuell legning (artikkel 4 nr. 3). Dette skal sørge for beskyttelse og støtte til alle voldsofre, uavhengig av hvilke egenskaper de måtte ha. At konvensjonens bestemmelser gjelder uten diskriminering på grunnlag av kjønnsidentitet, sørger for eksempel for at transseksuelle personers kjønnsidentitet ikke skal hindre dem i å få den støtte og beskyttelse som konvensjonen garanterer, mot vold i nære relasjoner, seksuelle overgrep, voldtekt eller tvangsekteskap. Det samme gjelder for kvinner i likekjønnede parforhold. Dermed har alle kvinner, inkludert lesbiske, biseksuelle og transseksuelle, for eksempel tilgang til krisesenter og retten til å leve et liv uten vold. Dette kan også inkludere homofile menn som utsettes for vold i nære relasjoner.

PÅ TIDE Å FÅ EN SLUTT PÅ SPEKULASJONER OG FEILINFORMASJON OM ISTANBUL-KONVENSJONEN

■ Det finnes ingen undertone eller «skjult agenda» i Istanbul-konvensjonen. Konvensjonen er et resultat av lange forhandlinger, og dette førte til at den ble vedtatt ved konsensus i Europarådet. Konvensjonen er basert på velprøvd politikk og lovgivning som har gitt positive resultater på medlemslandsnivå.

■ Konvensjonens formål er tydelig angitt i artikkel 1: forebygging av, beskyttelse mot og rettsforfølgelse av vold mot kvinner og vold i nære relasjoner. For å oppnå dette, må man gjøre noe med den grunnleggende årsaken: Samfunnets forskjellsbehandling av kvinner og menn. Derfor inneholder konvensjonen flere bestemmelser som utfordrer gamle rådende forestillinger om at kvinner er underlegne sammenlignet med menn, og om roller og atferdsmønstre som kvinner og menn bør ha i den private og offentlige sfæren.

■ Sett i lys av dette er ikke Istanbul-konvensjonen pådriver for en agenda som «truer» samfunnets grunnlag og verdier. Den blander seg heller ikke inn i kvinner og menns personlige valg, enten de måtte ønske å være omsorgspersoner eller foreldre eller gjøre karriere. Konvensjonen tvinger ikke noen til å velge en bestemt livsstil. Den motsetter seg imidlertid forsøk på å:

- ▶ presse kvinner og menn inn i tradisjonelle roller og dermed begrense deres utdanningsvalg, personlige og faglige utvikling og generelle livsmuligheter
- ▶ rettferdiggjøre og opprettholde patriarkatet – den historiske dominansen til menn over kvinner – samt kjønnsdiskriminerende holdninger som er til hinder for kjønnsliketillingen
- ▶ motsette seg kvinners rett til et liv uten vold.

PARTENE I ISTANBUL-KONVENSJONEN: FORENET MOT VOLD MOT KVINNER

■ Istanbul-konvensjonen har allerede en positiv innvirkning på kvinners liv i hele Europa. Når stater bes om å forebygge vold mot kvinner, å beskytte og støtte ofre og å straffe gjerningspersoner i en altomfattende innsats for å stoppe slik vold, innebærer det at kvinner som er ofre for kjønnsavhengig vold, får tilbake sin verdighet – en verdi som er avgjørende i henhold til Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen (*Y.Y. mot Tyrkia*, 2015). Dessuten innebærer det at tiltak som skal sikre kvinners grunnleggende menneskerettigheter, blir et sentralt statlig anliggende og ikke lenger oppgaven til frivillig sektor.

■ Istanbul-konvensjonen har initiert og resultert i viktige endringer i lovgivningen, nye og bedre tjenester for ofre, tildeling av ressurser og intensivering av opplæringsarbeidet. Land som gjennomfører konvensjonen, har for eksempel gjort følgende: Vedtatt lovgivning som innfører nye definisjoner av forfølgelse (stalking) og seksuell trakassering; endret definisjonen av voldtekt, slik at den er basert på manglende samtykke i stedet for bevis på bruk av makt; opprettet «coordinated community responses», der fagfolk som blir kontaktet av ofre, henviser saken til et tverrfaglig team som yter støtte; opprettet nasjonale 24/7-hjelpelinjer som rettleider kvinner til nærmeste rådgivningstjeneste; opprettet krisesenter med offentlig finansiering på steder der slike ikke tidligere var tilgjengelige; innført vold mot kvinner i læreplanene til ulike universitetsstudier (jus, medisin, sykepleie, psykologi, samfunnsfag osv.); gitt særlig opplæring til dommere, påtalemyndighet og advokater for å bedre kvinners tilgang til beskyttelse og rettsmidler.

■ Mer generelt har Istanbul-konvensjonen skapt et krav om bedre politikk, tjenester og diskurs knyttet til volden kvinner og jenter opplever, og hvordan de kan få støtte og styrke sin stilling. Fagfolk på alle nivåer (rettshåndhevelse, sosialtjenester, rådgivning og støttetjenester mv.) har hatt nytte av disse nye impulsene og er vitne til økt bevissthet om problemet. Behovet for å handle er reelt. Det å utrydde vold mot kvinner bør være et mål som forener oss alle.

Europarådets Istanbul-konvensjon om forebygging og bekjempelse av vold mot kvinner og vold i nære relasjoner: forebygge vold, beskytte ofre og rettsforfølge gjerningspersoner for å håndtere slike alvorlige menneskerettighetsbrudd.

www.coe.int/conventionviolence
conventionviolence@coe.int

www.coe.int

Europarådet er den ledende menneskerettighetsorganisasjonen på det europeiske kontinentet. Rådet omfatter 47 medlemsland, hvorav 28 er medlemmer av Den europeiske union. Alle Europarådets medlemsland har signert Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen, som har som formål å beskytte menneskerettigheter, demokrati og rettssikkerhet. Den europeiske menneskerettighetsdomstolen overvåker medlemslandenes iverksettelse av konvensjonen.

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE